یەکگرتنەوە: دووبارەبوونەوە یا تێپەڕاندنی پەتای ففتی ففتی؟

شاخەوان شۆڕش

یەکگرتنەوەی دووبەڕێوەبەرایەتیەکەی باشور لە بۆتەی ڕێکەوتنێکی دووقۆڵی لە نێوان هەردوو زلهێزی باشور لەلایەن سەرۆکی هەردوو پارتەوە ڕاگەیەندرا. ئەو ڕێکەوتنەکە ئەنجامی دەیان کۆبوونەوەی داخراوی پێشووی نێوان هەردوو پارتە.
پێویستە وەبیری بهێنینەوە, ئەوان بەر لە هەڵبژاردنی یەکەمی ڕێکەوتی 30ی ژانیوەری 2005دا لەنێوان خۆیاندا بە فۆرمێکی ئەو ڕێکەوتنە گەیشتن. ئەوان بەپێی ڕێکەوتنەکە بەر لە هەڵبژاردن, پەرلەمانیان لەنێوان خۆیاندا 41 بە 41 دابەشکرد و لەسەر پۆستی سەرۆکایەتی مەسعود بارزانی و جەلال تاڵەبانی ڕێکەوتن. ئەو ڕێکەوتنەی ئێستا ڕاگەیەندرا تەواوکردنی ئەو ڕێکەوتنەی ئەوسایە.

هەروەکو ئەوسا لە ڕێکەوتی 2005.12.5دا لەوتارێکدا لێیدوام, ئەو ڕێکەوتنەی ئەوسا درێژەدان بوو بە دەسەڵاتی نادیموکراسیانەی خۆیان و ملنەدان بوو بۆ پرەنسیپە دیموکراسیەکان و فەرمانڕەوایی گەل. بەو واتایە ئەوان چاوەڕێی هەڵبژاردن و بڕیاری خەڵکیان نەکرد, کە لەو ڕوانگەیەوە دەبوایە بەپێی دەنگەکان و بە ڕێگایەکی گونجاوی دیموکراسیانە دەسەڵات دابمەزرێت و ئۆپۆزیشیۆن دیار بکرێت. ئەوان ئەوسا بڕیاریاندا پرەنسیپی مۆدێرن و دیموکراسیانە بۆ چارەسەری کێشەی دەسەڵات ڕەتکەنەوە, ئێستاش درێژە بەو ڕەتکردنەوەیە درا و گوایە لە کۆتایی 2007 دا *ڕەنگە* مل بۆ هەڵبژاردن و پرەنسیپە دیموکراسیەکان بۆ چارەسەری کێشەی دەسەڵات بدەن.

سەرکردەکانی ئەو دوو پارتە دەسەڵاتدارە دەیان کۆبوونەوەی دووقۆڵی داخراویان کرد, ئێستاش بە کەسەیان نەگوت چیان گوت و لەسەرچی ناتەبابوون. دیارە نایانەوێ بەکەس بڵێن چیان گوتووە و هەروەها پێشیان خۆش نییە هاوڵاتیان لە وردەکاری ناو کۆبوونەوەکان بگەن[1]. ئێستاش لە کۆبوونەوەیەکی داخراوی کۆتاییدا ئەو ئەنجامە ڕاگەیەندرا. ئەوجا چیان گوت, چی گوترا و چۆن ئەو ڕێکەوتنە کرا, ئەوە مەتەڵێکە و بۆ خەڵک جێهێڵدراوە.

پێویستە بگوترێت ئەنجامی ئەو ڕێکەوتنە دەرهاویشتەی دیاردەی خدووی دەسەڵات و سەرۆکایەتیە کە هەردوو زلپارتی باشور و بەتایبەتی سەرۆکەکانیان فرچکیان پێوە گرتیە. کێشەکە هەمیشە ئەوەبووە, هەردوو زلهێزی باشور دەیانەوێ لەسەر تەختی دەسەڵات بن و هەردوو سەرۆکەکەشیان دەیانەوێ سەرۆک بن. هیچ یەکێکیان نایەوێ ببێتە ئۆپۆزیشیۆن یا دەستبەرداری تەختی دەسەڵات و سەرۆکایەتی ببێت. ئەوان هەریەکەیان سەرۆکایەتی و دەسەڵات بە مافی تەنهای خۆیان دەزانن, بۆ گەیشتن بەو ئاواتەیان پەنایان بۆ خراپترین ڕێگا بردووە. بەردەوامی ئەو جۆرە تێگەیشتنەش, بەردەوامی مەینەتیەکانی کوردستانە.

هەرچۆنی بێت ئەو یەکگرتنەوەیە کۆتایی بە دیاردەی دوو بەڕێوەبەرایەتی و پارچەیی باشور دەهێنێت, لەو ڕوانگەیەوە ئەوە هەنگاوێکی دروستە. خەڵکی کوردستان هەمووی بە یەکخستنەوەی باشوری کوردستان دڵخۆشە و ئاواتەخوازە حکومەتەکەی ڕەوابێت و بەلایەنی کەم بڕێک لە حکومەتان بچێت و پارچە نەبێت. خەڵکی کوردستان بە زۆر شێوە باجی قورسی ئەو پارچەبوونەی کوردستانی داوە و هیواخوازە مەینەتیەکان کۆتاییان پێ بێت و دووبارەنەبنەوە, ئەگەرچی ئەوان لە هیچ بارێکدا پرسیان پێ نەکراوە.

ئەو ڕێکەوتنە و ئەنجامی دابەشکردنی پۆستەکان کە ڕاگەیەندراوە, بەشێوەیەکی ڕاشکاو ئاماژە بە دووبارەبوونەوەی پەتای ففتی ففتی دەکەن. 11 مینستەر بۆ هەر یەکەیان و سەرۆک لە یەکیان و جێگر لەوی دیکەیان. پێدانی هەندێ پۆست بە هەندێ پارتی دیکە. ئەو پێکهاتەیە لە بەڕێوەبەرایەتیەکەی یەکەمدا 1992–1994 بەکەمێ جیاوازیەوە هەبوو. ئەوسا مەسعود بارزانی و جەلال تاڵەبانی لەدەسەڵات بەشدار نەبوون. ئێستا ئەو کێشەیە واچارەسەر کراوە هەردوولا سەرۆک بن, یەکێ لە ئێراق, ئەویتر لە کوردستان.

شایانی بیرخستنەوەیە, ڕێکەوتنە ففتی ففتیەکە بووەهۆی دابەشکردنی زۆربەی پۆست و کارەکان لەسەر بنچینەی نیوەبەنیوە لە هەموو ئاستێکدا, بووەهۆی گیرخواردن و بنبەستبوونی پرۆسەی بەرەوەپێشەوەچوون و دیموکراتیزەکردن, دواجار بووەهۆی شەڕی ناوخۆ, ماڵوێرانی و پارچەبوونی دەسەڵاتی بەیوەبردن و پارلەمان. ئێستا دوای ئەنجامی کارەساتئامێز و سکەندالی ففتی ففتی, لەبەرچی ئەو دیاردەیە یا شێوەیەکی نزیکی دیاردەکە دووبارە دەکرێتەوە؟ ئایا دەکرێ تیۆریەک یا ڕێگاچارەیەک ژێرکەوتوو بووبێت, کەچی دیسان دووبارە بکرێتەوە؟ ئایا ئەو هەنگاوە و ئەو شێوە چارەسەرە ئەوجارەیان سەرکەوتوو دەبێت؟ گەرەنتی چییە ئەوجارەیان هەمان

پرەنسیپی نیوەبەنیوە و دابەشکردن لە هەموو ئاستەکاندا دووبارە نابنەوە؟ ئایا ئەوجارە دەتوانرێ پەتای ففتی ففتی تێبپەڕێندرێت؟ لەو بارەی ئێستادا دەکرێ چی بکرێت؟
ئەگەر کوردستان خاوەنی پارتی دەسەڵاتداری ڕاشیونال و دیموکراسیخواز بایە, بێگومان دیاردەی ففتی ففتی هەرگیز دووبارە نەدەکرایەوە و پەنا بۆ هەڵبژاردن و بڕیاری گەل دەبردرا. بەڵام ڕێگاچارەی دیموکراسیانە ڕەتکراوەتەوە و سەرۆکەکانیش لە پۆستی سەرۆک کەمتر پەسند ناکەن. بەمشێوەیە مەنتالی داسەپێنەر و خێڵەکیانەی سەرۆکەکان درێژەی هەیە.

هەردوو پارتی ڕکابەری دەسەڵاتدار بەهۆی مێژووی کۆن و خوێناوی نێوانیان, بەهۆی ڕقی کەڵەکەبووی نێوانیان, بەهۆی شکاندنی بەڵێنەکانی نێوانیان, بێبڕواییەکی بێسنور لە نێوانیاندا دروست بووە. ئەوان هەریەکەیان لە بیری ڕامیاریاندا جۆرە کەلتورێکی ڕەتکردنەوەی ئەویتر و دژبەیەکیان دروستکردووە, بەمشێوەیە ئەو کەلتورە ڕامیارییە ڕقهەڵگرتووەیان ڕۆژانە پیادەکردووە. ئەوان لەماوەی دەسەڵاتی تاکڕەوانەیاندا هەریەک لەلایەن خۆیەوە لەسەر ئەو ڕەوتە ڕۆیشتووە و کاروکردەوەکانی مۆرکی ئەو کەلتورە ڕقهەڵگرتووەی پێوەیە. ئەو کەلتورە ڕامیارە ڕقهەڵگرتووە ڕەگی خۆی لە ناو مەنتالی ئەندام و لایەنگرانی ئەو پارتانە دروستکردووە. ئەگەر ئەو دوو پارتە دەسەڵاتدارە چاویان لەدوارۆژێکی باشە بۆ خەڵکی کوردستان, ئەوا لەسەریانە ئەو کەلتوری دژایەتی, ڕەتکردنەوە و ڕقە تێپەڕێنن. ئەوەش بەشەو و ڕۆژێک ناکرێت و پێویستی بە پرۆگرام و کاری بنەڕەتیانەی زۆرە. ئەوان بەکورتی دەبێ لە جیاتی کەلتوری ڕەتکردنەوە و دژایەتی, هەوڵی دروستکردنی کەلتوری یەکترپەسندکردن, هاوکاری, لەیەکترگەیشتن و برایەتی بدەن. ئەوان دەبێ ئەو مەنتالە شەڕانی و پشووتەنگەی کە دروستیان کرد بە مەنتالێکی ناشەڕانی و پشوودرێژی کراوەی ئازادیخوازی دیموکراسیخواز بیگۆڕن. ئەوەش دەبێ لەهەموو ئاست و شوێنێکدا بکرێت, لەپێش هەر شتێ گۆڕین و مۆدێرنکردنی مەنتالی بەرپرس و سەرکردەکان زۆر گرنگن.

وەکو گوترا چارەسەری دیموکراسیانە لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە ڕەتکراوەتەوە, بەوشێوەیە ئەو یەکگرتنەوەیە و دەسەڵاتی بەڕێوەبردن بە ڕێگایەکی گونجاوی دیموکراسیانە دروست نەبووین. لەلایەکی تر چارەسەری گونجاو بۆ کێشەی دەسەڵات, هەڵبژاردن و بڕیاری گەلە لە هەڵبژاردندا و پاشان دروستکردنی دەسەڵات بەپێی پرەنسیپە مۆدێرن و دیموکراسیەکان. ئەو ڕێگایەی گەلانی هوشیار و دیموکراسیخواز پیادەی دەکەن. ئەو ڕێگایەش نە تێگەیشتنی هێندە سەختە و نە نوێشە. لەو ڕوانگەیەوە پێویستە بیر لەوە بکرێتەوە چۆن دەکرێ هەنگاوەکان ڕوو لە هەڵبژاردن و چارەسەری دیموکراسیانەی کێشەی دەسەڵات بن.
ئەوەش دەخوازێ پرسیار بکرێت, چۆن دەکرێ پرەنسیپە مۆدێرنەکانی دەسەڵات بەڕێوەبردن, ڕەوایەتی و برەویان پێ بدرێت؟ چۆن دەکرێ حەزی خۆپەرستانەی پارت لە ئاست بەرژەوەندی گشت لاوازبکرێت؟ چۆن دەکرێت دامەزراو و دەزگاکانی ستات (واتە دەزگای بەڕێوەبردن, یاسادانان, دادگا) لەژێر دەستی پارت دەربهێندرێت؟ بەمجۆرە چۆن دەکرێت لە پارتی دەسەڵاتدار بگەیەندرێت, کەوا دەبێ و لەسەریەتی کار بۆ بەرژەوەندی گەل بکات نەک پارت, واتە ئەگەر دەسەڵاتی گرتەدەست لەسەریەتی وەکو کارمەند بە ئەرکی خۆی هەڵبستێت و لەچوارچێوەی بەرژەوەندی ئابوری, ڕامیاری و کۆمەڵایەتی گەل دا بجولێتەوە. چونکە لە جیهانی پێشکەوتوودا کاتێ پارت هەوڵی دەسەڵات دەدات, بۆ ئەوە نییە سەرچاوە و سامانی گەل بۆ بەرژەوەندی کەسەکان و پارتەکە بەکار بهێنێت. پارت جگە لەو داهاتەی لەلایەن پەرلەمانەوە بە پێی قورسایی خۆی بۆی دیاری دەکرێت مافی زیاتری لەلایەنی ماددیەوە نییە. بەرپرس و ئەندامانی پارت مافی موچەیان لەلایەن ستاتەوە نییە. پارت بەپێی پرۆگرامی ڕاگەیەندراوی خۆی لەو چوارچێوەیەی بۆ دەزگاکانی بەڕێوەبردن داڕشتراوە لەسەریەتی کار بۆ باشترکردنی باری ئابوری, ڕامیاری و کۆمەڵایەتی بکات, بێئەوەی ئەو بتوانێ یا بۆی هەبێت دەسەڵات و سەرچاوەکانی ستات بۆ بەرژەوەندی پارت یا کەسەکانی سەر بە پارت بەکار بهێنێت. ئەو پارتەی دێتەسەر کار, ئەندامەکانی ئەو پارتە کە بەشداری دەسەڵات بەڕێوەبردن دەکەن وەکو کارمەندی ستات موچە وەردەگرن و لەسەریانە بەئەرکی بەڕێوەبردن و خزمەتی گەل هەڵسن.
پارتی دەسەڵاتدار دەبێ لەوە بگات, کەوا بۆی نییە, ئایدۆلۆژیای خۆی یا مۆرکی تایبەت بەخۆی بەسەر خەڵکدا بسەپێنێت. پارت بۆی نییە و مافی ئەوەی نییە بەهۆی دەسەڵاتداری خۆی, مەرجئامێزانە فەرمان بکات و خەڵک ناچاری کار و کردەوە یا ئاراستە و ڕێگای تایبەت بکات. پارت بۆی نییە بەهۆی دەسەڵاتەوە ئەندامەتی پارت بکاتە مەرجی کار یا پشتگیری, سامانی ستات وەک خەڵات ببەخشێتەوە, دەست بەسەر زانستگەکاندا بگرێت, دەست بەسەر سوپا و پۆلیسدا بگرێت, دەزگای ئاسایشی سەربەخۆی هەبێت, زیندانی سەربەخۆی هەبێت, دەست بەسەر دادگادا بگرێت, کەنترۆلی پەرلەمان بە بەرتیل و یا میتۆدی دیکە بکات, دەست بەسەر ڕاگەیاندندا بگرێت و سامانی گەل بۆ بنیاتی ڕاگەیاندنی خۆی بەکاربێنێت, کەسەکان دەربکات و دابمەزرێنێت, ناوی خەڵک بۆ دامەزراندن بنوسێت, مۆڵەتی کار ببەخشێتەوە و دەربکات, پارەی ستات بۆ بەرتیل بۆنمونە بۆ هەڵبژاردن بەکاربهێنێت, شەهیدانە بۆ خەڵک لەژێر ناوی جیاجیادا ببڕێتەوە, زەوی لە ژێرناوی جیاجیا دابەش بکات هتد. دەبێ پارتی دەسەڵاتدار لەوە بگات, کەوا ئەو سامان و سەرمایە و سەرچاوانەی

لەژێردەستیدایە هەمووی هی ستاتە واتە هی گەلە, نەک هی ئەو, بۆیەش بۆی نییە و مافی ئەوەی نییە لەخۆیەوە و بەئارەزووی خۆی بەکاریان بهێنێت.
دەبێ پارتە دەسەڵاتدارەکانی باشوری کوردستان لەو ڕاستیانە بگەن, ئەوجا دەکرێ بتوانن لە چارەسەری دیموکراسیانەی کێشەی دەسەڵات بگەن. ئەگەر ئەوان لەو ماوەیەی دوای دەسەتبەکاربوونی دەسەڵاتی نوێ, بتوانن وردە وردە پارت و پارتایەتی لە دامەزراو و دەزگاکانی ستات جیابکەنەوە و ئەو دەزگایانە لەژێر کەنترۆڵی پارتدا نەمان, ئەگەر توانرا دەزگاکانی کۆمەڵگە لەژێر کەنترۆلی پارت دەربهێندرێن, ئەگەر توانرا سەرچاوەکانی ژیان لەژێرچنگی پارت دەربهێندرێن, ئەگەر توانرا مرۆڤەکان لەژێر کەنترۆڵ و هەڕەشەی پارت دەربهێندرێن, ئەگەر توانرا پارت چەک بکرێت و دیمیلیتاریزە بکرێت و وەکو ڕێکخراوێکی بێچەکی ڕامیاری و مۆدێرن بێت, ئەگەر توانرا ئەوانە و ئەوانیتر و زۆری دیکە بکرێن, ئەوە ئەگەری ئەوە هەیە پەتای ففتی ففتی تێپەڕێندرێت و دواڕۆژێکی باشتر دەکرێ بێتەدی. ئەگەرنا ئەگەری دیسان گیرخواردن و دووبارەبوونەوەی کارەساتەکانی ڕابردوو هەمووی هەن.

2006.01.12

---

[1] بەپێی هەواڵێک کە لە وتارێکدا لە سایتی کوردستاننێت بلاوکراوەتەوە "مەلا محەمەد مەلا قادر" ئەندامی سەرکردایەتی پارتی, گلەیی لە ئاشکرابوونی هەندێ وردەکاری دەکات. سەیری http://kurdistannet.biz/2006/1-2006/11-1/muhemedmela.pdf بکە.